

Kunskapskällans Skriftserie • Nummer 2

PÅ SKATTJAKT I KUNSKAPSKÄLLAN

Bengt Olof Myrgård

På skattjakt i Kunskapskällan

Av Bengt Olof Myrgård

För något år sedan lämnade jag en redogörelse för hur Västerviks gymnasium kommit att äga en verklig skatt – fast dittills dold – i det studie- och forskningsbibliotek som nu går under namnet Kunskapskällan (Tjustbygden 1994, sid 47 ff). Skatten som tidigare omfattade ca 10.000 handskrifter och gamla böcker har nu blivit än mera spännande sedan Forsbybiblioteket från norra Tjust införlivats med det gamla gymnasiebiblioteket.

Om Forsbybiblioteket, som ensamt omfattar ca 8.000 böcker och ett arkiv, kommer en särskild historik att skrivas, då katalogiseringsarbetet kommit litet längre. Det gäller också handskriftsdelen av gymnasiebiblioteket. En CD-ROM-skiva med fullständig katalog planeras. Den här artikeln är tänkt som en första tipskatalog för den som vill göra egna upptäckter och småundersökningar tillsammans med oss som arbetar i Kunskapskällans kulturbibliotek.

Alla får vara med

En skattjakt skall väl främst utmärkas av att man gör egna upptäckter. Det finns alla förutsättningar för detta i Kunskapskällan. Här finns underlag för rader av egna undersökningar och upptäckter både med lokal anknytning och med svensk och europeisk kulturhistoria som ämne. Här följer några få exempel med

det gemensamma att vem som helst intresserad själv kan finna mer. Idén med Kunskapskällan är just att bibliotekets nästan outsinliga källmaterial skall bli tillgängligt för alla intresserade, inte minst den studerande ungdomen, som här kan få sin första skolning i egna forskningsuppgifter, större eller mindre.

Sverige och stora världen

En röd tråd genom stora delar av biblioteket är Sveriges och Skandinavien plats i Europa och världen. Dagens EU-debatter har i vårt land en lång och intressant historia bakåt. Jag nämner några spår man kan följa. Mest givande är kanske det som en gång gav upphovet till vårt bibliotek, nämligen Västerviksrådmannen Eric Havtons livslånga intresse för gammal svensk kulturhistoria. Han blev en lidelsefull samlare av dokument och litteratur som kunde visa att Tjustbygden, Sverige och Norden med skäl kunde kallas en kulturbygd. Bakgrunden till hans engagemang är intressant. Han var en av medlemmarna i den s. k. "Nya skolan" och han tillhörde redan i ungdomen "Vitterhetens vänner" i Uppsala. Vi känner de författare och forskare som grundade Götiska förbundet 1811, en Adalberth, en Geijer, en Afzelius, en Tegnér, en Ling, en Rääf i Småland. Som samlare stod vår Havton dem inte efter fast han förblivit rätt okänd. Hans verk väntar på vår skatt-

Fina kartverk från Forsby.

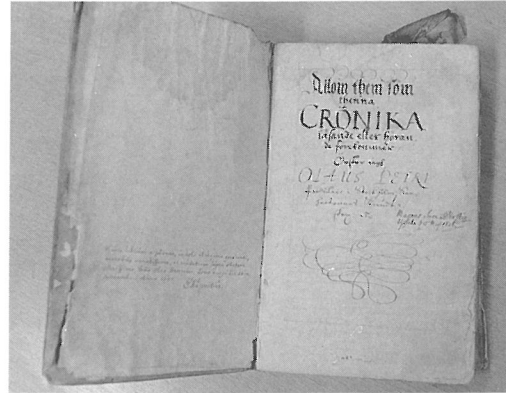
jakt. Orörda handskrifter och bra hjälplitteratur finns i Kunskapskällan. Bakgrunden till alltsammans var ju den misstänksamhet mot allt utländskt som Napoleonkrigen och förlusten av Finland medfört. "Nya skolan" är väl ett namn som säger oss att man börjat tröttna på vurmen för allt franskt som vi så väl känner igen från Gustav III:s dagar och anordningar.

Det spåret har vi för övrigt bästa möjliga exempel på när vi arbetar med Forsbyavdelningen av Kunskapskällan. Bättre exempel på det franska i den svenska herrgårdskulturen kan man inte finna. Här behöver jag bara nämna namnet Egypta Bonaparte, den store Napoleons brorsdotter som ju var gift på Fågelvik. Det

är böcker från Fågelvik och Hornsberg som samlats på Forsby och nu alltså finns i Kunskapskällan. Börjar man i göticismen finner man alltså snabbt heta spår ut i Europa och bakåt i svensk historia.

Här skrivs svensk historia

Några av spåren bakåt vill jag kort nämna. Ett hör samman med 1809 års revolution i Sverige. Otto Gustaf Lybecker på Forsby var gift med Jacob Cederströms dotter. Cederström – vars grav finns på Västra Eds kyrkogård – var ju en av de drivande vid förberedelserna till statsvälvningen 1809. Hans papper finns bl. a.

Olaus Petri Crönika.

i Forsbyarkivet. Tala om svensk kulturhistoria! Med hjälp av Kunskapskällan och Havtons samlingar förs vi också långt bakåt i svensk historia, inte minst till stormaktstidens svenska anspråk på europeiskt ledarskap. Ur djupa källarvalven kan vi plocka fram Olof Rudbecks *Atland* i Curios originalutgåva från 1675, men också konkurrenten Johannes Messenius *Scondia Illustrata* från 1700. Båda i fint skick och med ägarexlibris som inte skäms för sig. Atlantikan har skänkts av Leonard Fr. Rääf och Messeniusboken har tillhört Östergötlands vetenskapsgigant på 1700-talet, professor Johan Henric Lidén i Norrköping. Både Rudbeck och Messenius gör ju allt för att visa oss Skandinaviens otroliga historia och betydelse i gången tid. Då är man glad att vi också har Olof von Dalins böcker i originalutgåvor. "Svea rikets historia i från dess begynnelse..." ger oss den första, något mera källkritiska framställningen av vår historia.

I det sammanhanget kan väl nämnas att vi också har Olaus Petri *Crönika* och Laurentius Upsaliensis *Swenska Chrönika* från 1559 som handskrifter. Något att jämföra med. Vill vi sedan ännu längre tillbaka, kan det vara en tillgång att ha Snorre Sturlassons *Nordiska kungasagor* i många olika utföranden. Mest

spännande är naturligtvis alla tidigare mindre kända utgåvor. På tämligen säker mark står vi när vi i hela detta studium tar Joh. Peringskiölds ättartal och vapenböcker till hjälp. De hörde till Havtons favoriter och är en fröjd att se på för varje bokälskare. Nu måste vi väl lämna de här historiespårarna för att se något på vilken bredd inom olika kulturområden som Kunskapskällan kan bjuda. Här följer ett begränsat urval.

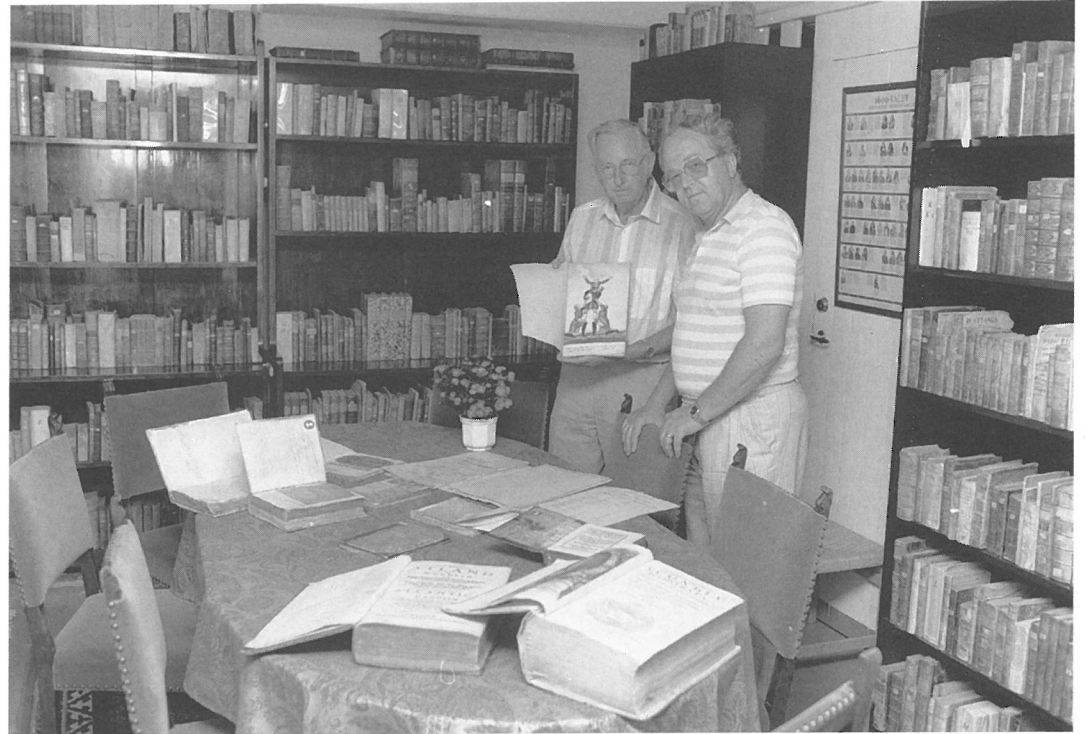
Den svenska litteraturens vagga

Vi har redan berört det litterära spåret när Olof von Dalins namn nämndes. För den som är intresserad av svenska är Kunskapskällan en fyndgruva. "Sagan om hästen" och "Then Swänks Argus" finns i original. Det gäller även Stiernhielm (vem minns inte Hercules som arla stod upp i första sin ungdom) och Samuel Columbus. Då är vi framme vid den svenska litteraturens pionjärer. Band och tidigare ägarsignaturer gör skattjakten än mer stimulerande. Om någon har lust att lära känna, och kanske spela upp, ett originalteaterstycke, så ligger en handskrift med namnet "Den wädliga gruppen eller tre männers hustru" och väntar på utgivare och regissör. Den kallas en tragisk komedi i en akt med sång samt ett för- och ett efterspel.

För den språktresserade kan vi erbjuda en ovanligt innehållsrik filologisk avdelning. Och varför inte slå två flugor i en smäll och göra en liten undersökning av Linnés språk och stil. De flesta av hans original väntar på nyupptäckare.

Naturvetenskap och humaniora i symbios

Då är vi inne på det som är Kunskapskällans styrka: bredden. Naturvetenskap, medicin, teknik och humaniora finns i om inte lika delar så i fin blandning. Integration mellan ämnena är ju ett honnörsord idag. Linné och hans lärjungar, som alla är väl representerade är väl fina exempel på detta. Hela världen var deras arbetsplats. Det räcker med att nämna namn som Pehr Kalm, Pehr Löfling, C. P. Thunberg, An-

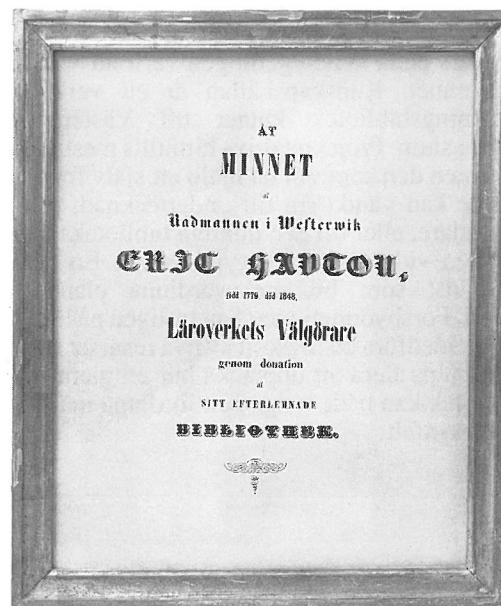
Bland skatterna finns handskriften "Tre männers hustru".

ders Sparrman, för att alla skall förstå. Både original och hjälp med kringfakta finns till hands. En outsinlig källa för den naturorienterade är för övrigt Vetenskapsakademiens skrifter som finns från början. Vill man arbeta med den svenska medicinens absoluta pionjärskrifter är det lämpligt att börja med en gammal 1500-talsbok som heter "Een Nyttigh Läkare Book". Det var Gustav Vasas och Erik XIV:s husläkare som skrev den på svenska. Och jag lovar, den är inte särskilt svårläst.

Arkitektur, konst och musik

Nu finns det ju andra intressen än humaniora, naturvetenskap och teknik: arkitektur och mu-

sik till exempel. Också här väntar spännande småundersökningar på sina upphovsmän och -kvinnor. Sedan länge har vi varit stolta över att äga Carl Wijnblads "Ritningar över fyrtio wåningshus av sten och trettio i trä" i original. Och det har ju inte blivit sämre av att Forsbyavdelningen nu tillför oss oss hans arbete om hus på landet och mycket annat konstmaterial. Sak samma gäller musiken. Ja i ännu högre grad! För här finns en musikkatt som spelats på Fågelvik, Helgerum, Hornsberg och Forsby, med den svenska musikens fader Johan Helmich Roman som centralgestalt. Det är ju ett nästan outtömligt material, men det duger också att se närmare på Västerviks gymnasiums musikgeni C. E. Södling, som tyvärr blev

Tavla till Havtons minne.

ratad av gymnasieledningen, men som ändå lämnat efter sig ett omfattande material till svensk musikkforskning. För den som gillar sådan forskning har Västerviks egen Rolf Åsberg berett vägen i Västerviks-Tidningens julnummer 1961. Det är bara att gå vidare och djupare.

”Stora” och ”små” forskare efterlyses

Redan av det sagda anar man bredden i Kunskapskällans samling. Till sist vill jag nämna tre mycket speciella undersökningar som måste genomföras, först enkelt och översiktligt och sedan mera omfattande och fördjupande. Först och främst gäller det upphovsmannen själv, Eric Havton. Att han slutade som rådman och donator i Västervik vet vi ju. Han dog 1848. Om hans livsöde i övrigt, hans barndom,

ungdomen i Uppsala, samarbetet med familjen Key på Vindö och främst om hans unika forskar- och samlarinsats finns mycket att utröna. Det räcker till många små men också till stora forskarinsatser.

Bland Havtons icke publicerade handskrifter vill jag särskilt nämna dem som vid vår katalogisering fått nr 7495 och nr 7501. De handlar båda om viktiga personer i Tjust från medeltid och fram till 1800-talet. Hans handskrift (nr 7504 i vår katalogisering) som innehåller historiska upplysningar om egendomar i Tjust är ett utmärkt komplement. Havton hade också andra strängar på sin lyra. Han påbörjade till exempel ett ”Svenskt Nyordiskt Lexikon” (nr 7527).

Sjöhändelser

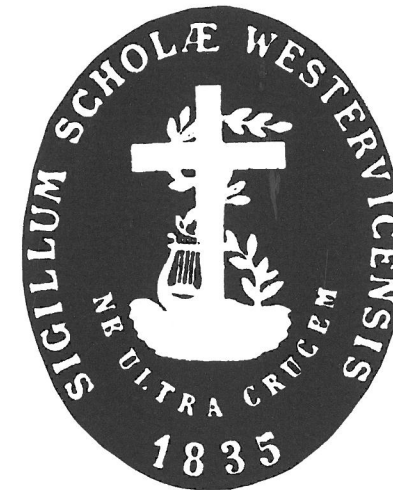
Det andra specialspåret som kan ge både små och stora forskare mycket ligger nära dykerikommissarie Eric Havtons intresseområde. Det gäller Västerviks skärgård, där han gjorde intressanta uppmätningar om öar, holmar och skär i norra och södra skärgården (nr 7519). Hans specialinriktning på sjöfarten fick honom också att intressera sig för västervikare som for långt ut i världen.

I samlingen finns flera rätt okända handskrifter. Kanslirådets Carl Adolf Nordenflychts resedagböcker från 1725–1727 är ett exempel (nr 7641 och 7642). Ett annat är sjöfararen Fr. Chr. Sternlew, som från 1772 framlevde ett slags kavaljersliv på Fågelvik i ett par omgångar. Gustav Horn på Fågelvik, men också Carl Hartwid Fleetwood på Äsvik fick Sternlew att skriva ner sina minnen. Handskriften (nr 7644) som finns i original i Kunskapskällan bär titeln ”Fr. Chr. Sternlews Sjöhändelser”. En avskrift finns på Kungliga Biblioteket i Stockholm. Några forskare har redan ägnat Sternlew viss uppmärksamhet, t.ex. Manne Hofrén i ”Människor och miljöer” (Kalmar 1945) och idéhistorikern Gunnar Broberg nu i år (1995). Den som vill fortsätta på det spåret har alltså bästa möjliga starthjälp.

Kungar och slaktare

Det tredje specialspåret för oss längre bakåt i tiden. Noga räknat är det bara ett exempel på rader av underlag till spännande historiska småundersökningar, som kan leda vidare till forskning och avhandlingsarbeten av skilda slag. Jag tänker på ett handskriftmanus (nr 7793) om Karl IX med den drastiska titeln "Hertig Carls slaktarebänk". Årtalet är 1617 och då förs vi rätt in i striderna mellan Sigismund och Karl IX. Kringlitteraturen från den här epoken, då bl. a. Sveriges evangeliska egenart i förhållande till europafrågan i övrigt stod på spel, kan vi bjuda i stor mängd och med tyngd.

Här får vi sluta denna lilla inspirationsartikel vars enda syfte egentligen varit att väcka nyfikenhet. Kunskapskällan är ett verkligt forskningsbibliotek knutet till Västerviks gymnasium. Projektet drivs hitintills mest ideellt, men den som vill ha hjälp att själv forska vidare kan vända sig till undertecknad, projektledare, eller till den duktiga bibliotekspersonalen vid Västerviks gymnasium. En deltidstjänst som biblioteksvärdinna planeras också. Forsbydonationen kan troligen på längre sikt medföra ett tillskott av nya resurser som kan hjälpa flera att upptäcka hur ett gammalt bibliotek kan både vidga och fördjupa människors synfält.

Utges samtidigt i
Tjustbygdens Kulturhistoriska
Förenings årsbok 1995

Pris: 20:–